

ROXOLANI SAU ALANI LA DUNĂREA DE JOS

DE

GH. DIACONU

În ultimele decenii, datorită intensificării cercetărilor arheologice, au fost create condiții pentru identificarea și cartarea antichităților sarmatice de la răsărit și sud de Carpați¹ (fig. 1). După cum se știe, în etapa actuală a cercetărilor, orizontului sarmatic din regiunile amintite îi sînt caracteristice vestigiile descoperite în morminte izolate sau în unele necropole cercetate sistematic². Întrucît așezările acestei populații nu au fost încă descoperite, studiarea vieții economico-sociale și politice a sarmaților este îngreuiată, și aceasta cu atît mai mult cu cît triburile sarmate au pendulat cu turmele lor, o bună perioadă de timp, în regiunile extracarpătice ale Daciei, care erau locuite de către carpi și dacii liberi de la sud de Carpați. Cu toate lipsurile semnalate, înmulțirea descoperirilor de factură sarmatică la Dunărea de Jos a îngăduit unor cercetători să examineze monumentele de caracter sarmatic și să formuleze unele ipoteze de lucru privind datarea orizontului cultural sarmatic, stabilirea raporturilor cronologice între cultura carpilor și dacilor liberi de la sud de Carpați și antichitățile sarmate și, mai ales, departajarea unor morminte ca aparținînd ramurii roxolane a sarmaților³. În stadiul actual al cercetărilor, atribuirea unor vestigiile sarmatice de la răsărit și sud de Carpați roxolanilor ni se pare însă pripită și insuficient de documentată.

Dealtfel, se știe că pentru aria răsăriteană a culturii sarmatice s-a renunțat la o seamă de atribute specifice, pe baza cărora au fost făcute încercări de separare a roxolanilor de alte ramuri ale sarmaților. În acest sens sînt relevante studiile sarmatologului K. F. Smirnov, care a părăsit opinia sa mai veche potrivit căreia mormintele cu scheletul în diagonală gropii erau atribuite roxolanilor⁴.

Pentru înțelegerea problemelor pe care le ridică prezența sarmaților la răsărit și sud de Carpați, este necesar să începem prin a preciza că majoritatea mormintelor sarmatice din zonele amintite au fost descoperite în cuprinsul unor necropole plane, sau mai rar ca înmormîntări secundare în tumuli, potrivit unor practici funerare pe care le-au folosit sarmații

¹ Studiile și rapoartele cu privire la antichitățile sarmate, descoperite în ultimele decenii, sînt consemnate în lucrările lui Gh. Bichir, *Pontica*, 5, 1972, p. 137, notele 2 — 6, și *Dacia*, N. S., 21, 1977, p. 165 — 168, notele 1 — 9.

² Singurele necropole cercetate sistematic pe teritoriul Moldovei sînt cele de la Trușești, jud. Botoșani, Probota, jud. Iași și Poienești, jud. Vaslui, iar în Muntenia cele de la Largu, jud. Buzău, Tîrșor, jud. Prahova și Oltenița, jud. Ilfov.

³ Gh. Bichir, *Pontica*, 5, 1972, p. 169; idem, *Dacia*, N. S., 21, 1977, p. 194 — 195.

⁴ K. F. Smirnov, *SAMoscova*, 3, 1974, p. 41; idem, *Sarmații na Ilike*, Moscova, 1975, p. 160 — 161. În ultimul studiu autorul precizează la nota 31 că așezarea scheletului în diagonală gropii nu trebuie legată de apartenența etnică, mai degrabă de trăsături magico-religioase, așa cum socotea și B. N. Grakov.

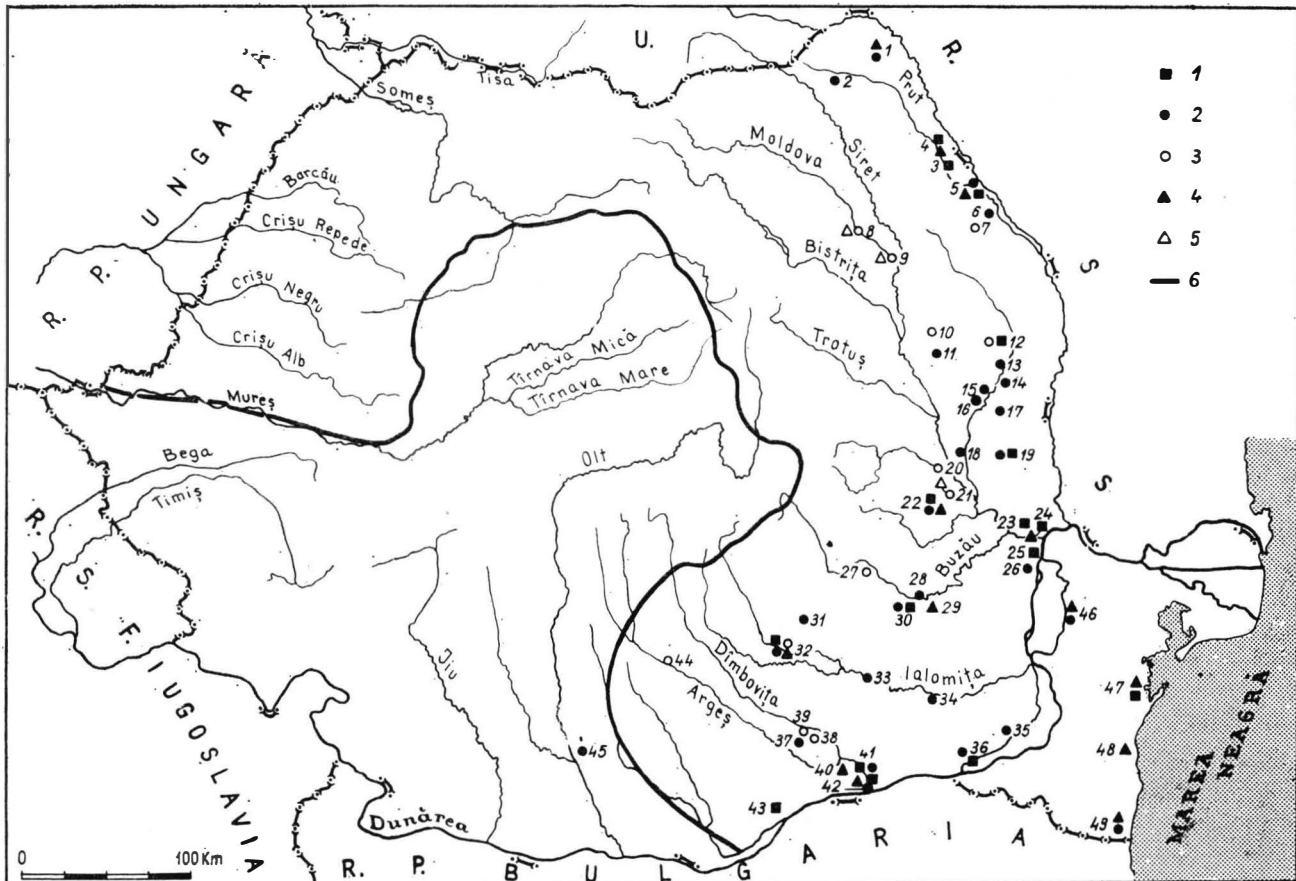

Fig. 1. Harta răspîndirii anticînităților sarmate la Dunărea de Jos. 1 cranii deformate; 2 oglinzi în morminte sarmatice; 3 oglinzi în complexe aparținînd dacilor liberi; 4 mărgelî din lapislazuli în morminte sarmatice. 5 mărgelî din lapislazuli în complexe aparținînd dacilor liberi; 6 limes. *Lista localităților*: 1. Mîtoc. 2. Broscăuți. 3. Pogorăști. 4. Trușești. 5. Proboata. 6. Holboca. 7. Dumitrești Gălății. 8. Poiana Dulcești. 9. Butnărești. 10. Bărboasa-Gălănești. 11. Onțești. 12. Poieneschi. 13. Unțești. 14. Ghermănești. 15. Băcani. 16. Ciocani. 17. Epurenii. 18. Teocui.

19. Cioinagi Balintesti. 20. Pădureni. 21. Virteșcoiu. 22. Foșani. 23. Șendreni. 24. Galați (cartierul „Dunărea”). 25. Brăila. 26. Chișcani. 27. Gura Nișcovului (Clromănești). 28. Luciu. 29. Rușetu. 30. Largu. 31. Bucov. 32. Tirșoru Vechi. 33. Dridu. 34. Bordușelu. 35. Pietroi. 36. Călărăși. 37. Măgura Jilavei. 38. Militari. 39. Străulești. 40. Căscioarele. 41. Oltenița (cartierele „lordoc” și „Puțu cu cărămizi”). 42. Oltenița (cartierele „Umeni” și „Renie”). 43. Oinac. 44. Mătăsaru. 45. Mărunței. 46. Piatra Frecăței. 47. Histria. 48. Constanța. 49. Mangalia.

și în regiunile din care au venit ⁵. Despre amenajarea gropilor de morminte cu nișe, trepte sau catacombe, în amintirea practicilor funerare de acasă, avem documentate urme și în părțile noastre ⁶.

Din examinarea inventarului mormintelor sarmatice și a practicilor rituale ale acestei populații se detașează unele elemente cu care vom opera în continuare, în nădejdea că se vor contura astfel date noi legate de cronologie, ca și în chestiunea raporturilor sarmaților cu dacii liberi de la răsărit și sud de Carpați. În primul rînd ne reține atenția moda deformării artificiale a craniilor, care potrivit unei cartări recente este documentată în cuprinsul a 16 obiective, repartizate după cum urmează : opt pe teritoriul Moldovei, șase în Muntenia și două în Dobrogea (fig. 1). Ar mai trebui să reținem în legătură cu cele semnalate că la Probeta, jud. Iași, și Tirgșor, jud. Prahova, avem de-a face cu necropole plane, în care au fost descoperite mai multe morminte sarmatice cu craniile deformate, iar la Largu, jud. Buzău, morminte situate în dunele riului Călmățuiului ⁷.

După cum se știe, părerea lui Joachim Werner potrivit căreia moda deformării artificiale a craniilor a fost introdusă înspre centrul și vestul Europei de-abia în secolul al V-lea e.n. a fost infirmată de arheologii români ⁸. Cercetări recente întreprinse pe această linie duc la încheierea că o atare modă nu poate fi documentată pentru teritoriile noastre înainte de finele secolului al II-lea e.n. ⁹.

Problema deformării artificiale a craniilor în aria sarmaților răsăriteni nu este pe deplin rezolvată în stadiul actual al cercetărilor. După opinia unor învățați o asemenea modă a început a fi practică în mediul sarmatic la mijlocul etapei de dezvoltare a culturii lor (secolul I î.e.n. — secolul al II-lea e.n.), și a luat amploare la sarmații târzii (secolele II — IV e.n.), așa cum o dovedesc rezultatele cercetărilor arheologice și antropologice ¹⁰.

Potrivit părerilor unor cercetători, deformarea artificială a craniilor este caracteristică mai ales alanilor. V. M. Zubar socoate că această modă a apărut în Kersones, nu mai devreme de mijlocul secolului al II-lea e.n. și s-a dezvoltat în secolele II — IV e.n. După opinia aceluiași cercetător moda deformării artificiale a craniilor a fost introdusă în Kersones de triburile sarmato-alane ¹¹. Antropologul V. V. Gingsburg, operind pe serii craniologice din ținuturile Volgăi, ajunge la încheierea că în regiunea menționată moda deformării artificiale a craniilor a fost adusă din afară ¹². I. I. Grușina, insistind asupra mormintelor cu craniile deformate din Crimeea, care datează din primele secole ale erei noastre, conchide că moda deformării artificiale a craniilor a fost introdusă de triburile sarmate care

⁵ Gh. Diaconu, SCIV, 14, 1963, 2, p. 323 — 343; idem, *Tirgșor, Necropola din secolele III — IV e.n.*, București, 1965, p. 19 — 29.

⁶ Gh. Bichir, Pontica, 5, 1972, p. 144.

⁷ Pentru necropolele plane și înmormintările în tumuli, ca și pentru cartarea mormintelor izolate, v. Gh. Bichir, Dacia, N. S., 21, 1977, pl. 1.

⁸ S. Morintz, Dacia, N. S., 3, 1959, p. 466; I. Nestor, *Raports, II, Antiquité, XII, Congrès International . . .*, Goteborg-Stockholm Upsala, 1960, p. 130.

⁹ Gh. Bichir, Pontica, 5, 1972, p. 143 — 144.

¹⁰ V. M. Zubar, *Arheologija Kiev*, 20, 1976, p. 44.

¹¹ *Ibidem*, p. 44.

¹² V. V. Gingsburg, *MIAMoscova*, 60, 1969, p. 562 — 563.

au pătruns dinspre Cuban¹³. Cu prilejul investigațiilor din necropola de la Tanais, D. B. Șelov semnaleză apariția unor morminte cu cranii deformate, pe care le atribuie cu toată certitudinea sarmaților alani¹⁴. I. M. Deseatnicov arată că începând din secolul I e.n., în peninsula Taman s-au fixat alanii, iar urmările pătrunderii acestora aici se reflectă în necropolele orașelor grecești, unde au apărut schimbări esențiale legate de procesul de sarmatizare a regatului Bosporan, în care s-au infiltrat treptat, treptat elemente sarmatice, în mare măsură iraniene, trădate de cultura materială obiceiuri, tradiții etc.¹⁵. Aceeași situație o observă V. M. Zubar, pentru o anumite etapă în Crimeea de sud-vest, unde procesul de sarmatizare se accentuează trădind vâdite trăsături și caractere ale culturii sarmato-alane¹⁶.

În încheiere se cuvine a reține că, pentru teritoriile noastre, mormintele cu cranii deformate sînt atestate în acele necropole în care apar oglinzile cu miner lateral și cu tamga și alte vestigii asupra cărora ne vom opri în continuare (fig. 2).

Nr. crt	Stațiunea							
1	TÎRGOȘOR	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
2	PROBOTA	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
3	FOCȘANI	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
4	CĂȘCIOARELE	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
5	LARGU	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
6	OLTENIȚA	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
7	CALLATIS-MANGALIA	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
8	BOCANI	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal
9	BELBEK I II III	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal

R.S.R.

U.R.S.S.

Fig. 2. Asocierea oglinzilor cu tamga, a mărgelilor din lapislazuli și a altor obiecte și podoabe și morminte cu cranii deformate.

În stadiul actual al cercetărilor avem documentate, în 28 de obiective sarmatice și 12 așezări sau necropole aparținând dacilor liberi de la răsărit și sud de Carpați, oglinzi luate din bronz sau metal alb, cu miner lateral, avînd una din fețe netedă, iar pe cea opusă semne (tamgale) (fig. 1)¹⁷.

Potrivit opiniei lui Paul Rau, oglinzile cu miner lateral au apărut în Cuban, iar vehicularea acestora spre stepă era fixată de același învățat în secolul al III-lea e.n.¹⁸. Într-o lucrare recentă, în care sînt adunate

¹³ I. I. Grușina, *Arheologiceskii issledovania na iugovostocinoi Evrope*, Moscova, 1974 p. 34.

¹⁴ D. B. Șelov, *MIAMoscova*, 98, 1961, p. 94.

¹⁵ I. M. Deseatnicov, *SAMoscova*, 4, 1973, p. 79.

¹⁶ V. M. Zubar, *ArheologijaKiev*, 20, 1976 și 24, 1976.

¹⁷ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 106 — 112.

¹⁸ A. M. Nazanov, *SAMoscova*, 4, 1963, p. 65.

majoritatea oglinzilor din nordul pontic, V. S. Draciuc prezintă un istoric al investigațiilor privind oglinzile de acest tip și a semnelor (tamgalelor). Cu acest prilej se arată că majoritatea specialiștilor care s-au ocupat cu problemele răspindirii semnelor care apar pe oglinzi le leagă de istoria sarmaților, iar după părerea unor învățați de pătrunderea sarmaților alani¹⁹. Același cercetător remarcă faptul că în perioada romană, aproximativ secolul al II-lea e.n., în nordul pontic apar semne-tamgale pe catarame, pietre, sculpturi și oglinzi²⁰. E. I. Solomonik, stăruind asupra acelorasi vestigii, a ajuns la încheierea că acestea sînt legate de procesul de sarmatizare a regiunii amintite. După opinia lui, semnele-tamga pătrund dinspre est, fiind aduse de sarmați și în prima etapă a înaintării acestora nu sînt documentate în Crimeea de vest, jalonînd în chipul acesta direcția de înaintare a triburilor sarmate care au pătruns dinspre Cuban — Caucaz²¹.

A. M. Xazanov stabilește 10 tipuri de oglinzi care au funcționat în părțile de răsărit ale Europei. Dintre acestea, oglinzile cu tamga sînt inserate de cercetătorul amintit în tipul nr. IX. În legătură cu tipul de oglindă care ne interesează (tipul IX — A. M. Xazanov), se arată că acesta este caracteristic regiunii Cuban, de unde pătrunde în aria necropolelor barbarizate din nordul pontic. Pe Volga astfel de oglinzi apar rar și sînt aduse dinspre Cuban. Se mai adaugă că oglinzile cu tamga datează nu mai devreme de secolul al II-lea e.n. și nu mai tîrziu de finele secolului al III-lea e.n.²². A. M. Xazanov a stabilit de asemenea că ornamentele de pe oglinzile din Panticapeum, Olbia și alte orașe nord-pontice se aseamănă cu acelea de pe oglinzile din Cuban²³. Este locul să precizăm că și pe oglinzile din regiunile noastre avem ornamente ca : roata cu spițe, sigla „H” și altele care au nemijlocite legături cu acelea din regiunea bosporană²⁴. O statistică sumară întreprinsă pe cataloagele lui V. I. Draciuc ne dovedește că simbolul „H” apare frecvent la Tanais, Panticapeum, Olbia și alte centre, pe oglinzi, sculpturi etc. și este difuzat pînă în părțile noastre²⁵.

Revenind la încheierile lui E. I. Solomonik, unul dintre cei mai autorizați cercetători în problema oglinzilor cu tamga, trebuie să arătăm că acesta fixează durata circulației tipului de oglindă cu tamga în cursul secolelor II — III e.n. După părerea sa cele mai timpurii exemplare pot fi socotite cele din Cuban, care datează din secolul al II-lea. În același context E. I. Solomonik stabilește că tipul de oglindă cu tamga este mai rar răspîndit pe Volga, pătrunzînd aici dinspre Cuban, așa după cum socoate și sarmatologul K. F. Smirnov²⁶.

¹⁹ V. S. Draciuc, *Sistemi znakov Severnogopricernomorta*, Kiev, 1975, p. 53 și urm.

²⁰ *Ibidem*, p. 75.

²¹ E. I. Solomonik, *Sarmatskie znaki Severnogo Pricernomorta*, Kiev, 1959, p. 36 și urm.

²² A. M. Xazanov, SA Moscova, 4, 1963, p. 58 și urm.

²³ *Ibidem*, p. 67.

²⁴ Tipurile de oglindă cu tamga în forma literei „H” și roata cu spițe (discul solar) sînt asociate în necropola sarmatică de la Tirgșor, jud. Prahova, ca și în cele carpice, de pildă cea de la Pădureni, jud. Vrancea.

²⁵ V. S. Draciuc, *op. cit.*, pentru oglinzi v. tabelul XIV, oglinzi cu simbolul în forma literei „H”; pentru alte tipuri de oglinzi tabelul XVI, iar pentru tamgale de pe alte obiecte, v. tabelul V.

²⁶ E. I. Solomonik, *op. cit.*, p. 36.

Din succinta prezentare a oglinzilor cu tamga și mîner lateral, reținem în încheiere că acestea au luat naștere în zona Cuban-Caucaz, de unde au fost difuzate mai rar spre Volga-Don, în schimb apar frecvent în Crimeea și orașele nord-pontice, ajungînd pînă în regiunile noastre ²⁷. În al doilea rînd se cuvine a reține concluziile arheologilor sovietici potrivit cărora tipul de oglindă cu tamga a apărut în secolul al II-lea e.n., și s-a menținut pînă la finele secolului al III-lea e.n., cînd este înlocuit de oglinda cu apucătoare centrală ²⁸.

★

O cartare recentă ne arată că, în cuprinsul a 12 obiective sarmatice și trei complexe carpice, avem documentate mărgelile din lapislazuli (fig. 1). Ele au forma discoidală și sînt lucrate dintr-o piatră cu diferite nuanțe, uneori cu variații spre indigo și violet. Principalul centru din care provine lazulitul — piatra semiprețioasă, din care au fost executate mărgelile — se află în Afghanistan, în zăcămintul de la Badhasan, amintit de Marco Polo, încă din anul 1271. Un alt centru de exploatare a lazulitului se află la sud de lacul Baikal ²⁹. Așa după cum remarca și Gordon Childe, majoritatea specialiștilor sînt de acord că podoabele executate din această minunată piatră sînt aduse din Orient ³⁰. Perlele din lapislazuli au fost introduse, după părerea noastră, de acea ramură a sarmaților care a locuit inițial în părțile Cubanului și Caucazului, unde, dealtfel, este atestat și drumul de pătrundere a unor astfel de podoabe dinspre Afghanistan și sudul Mării Caspice. Părerea potrivit căreia ele apar în cultura Zarubineț nu poate fi împărtășită ³¹. Dealtfel, lipsa mărgelilor pastilate din lapislazuli în nordul pontic și Crimeea, în perioada secolelor I î.e.n. — I e.n., reiese și din consultarea monumentalei lucrări, privind mărgelile din nordul pontic, elaborată de E. M. Alekseeva, unde atari podoabe lipsesc cu desăvîrșire ³². Absența unor astfel de perle se observă și la sarmații de pe Volga și Don ³³. Mai mult decît atît, o scrutare atentă a vestigiilor sarmate de pe riul Molocinaia dovedește că asemenea mărgelile nu au fost folosite nici de sarmații de pe Don și Volga, în inaintarea lor spre vest-sud-vest ³⁴. Ar mai fi de adăugat că grupurile de sarmați care au pătruns din regiunea

²⁷ Pentru regiunile de la răsărit și sud de Carpați, v. cartarea noastră sub fig. 1.

²⁸ A. M. Xazanov, *op. cit.*, p. 58 (tipul nr. X cu apucătoare centrală).

²⁹ Victor Corvin Papiu și Gheorghe Mastacan, *Pietre prețioase*, București, 1973, p. 171 — 172.

³⁰ Gordon Childe, *De la preistorie la istorie*, București, 1967, p. 99.

³¹ Gh. Bichir socoate că la Subotove am avea de-a face cu mărgelile din lapislazuli; v. *Cultura carpică*, p. 125, nota 353 și Dacia, N.S., 21, 1977, p. 185, nota 133. În realitate în necropola de tip Zarubineț din satul Subotove au fost descoperite mărgelile din cristal superior, de formă rotundă, și mărgelile din pastă de formă plată-ovală. Mărgelile au fost degradate din cauza focului în timpul arderii cadavrelor; E.V. Maksimov, *KSMoscova*, 9, 1960, p. 35 — 36 și p. 39, fig. 6/1, 2, 3, 4. Aceleași mărgelile sînt publicate în *Arheologija Kiev*, 15, 1963, p. 116.

³² E. M. Alekseeva, *Anticnii busi severnogopricernomoria*, *Arheologija Moscova*, 1975, p. 1 — 12.

³³ K. F. Smirnov, *op. cit.*, fig. 31 și lucrările altor cercetători care se ocupă de sarmații dintre Volga-Don.

³⁴ M. I. Viazmitina, *Zalataia Balka*, Kiev, 1972 ca și alte lucrări ale autoarei publicate în periodicele kievience.

Caucazului de nord și a Cubanului și care controlau drumul Orientului au vehiculat și mărgelile din coral, care erau aduse din părțile golfului Persic ³⁵.

În ce privește datarea mărgelilor din lapislazuli în regiunile noastre, menționăm că acestea se asociază în mormintele sarmatice de la răsărit și sud de Carpați cu oglinzile cu miner lateral și cu tamga și apar în morminte cu cranii deformate. Ele apar de asemenea în mormintele care au în inventarul lor cercei lucrați dintr-o sirmă torsionată, ornamentați cu plăcuțe pe care au fost montate pietre semiprețioase de forma seminteii de floarea soarelui ³⁶ (fig. 2).

Pentru înțelegerea unor probleme pe care le vom dezbate în partea finală a studiului, subliniem că mărgelile din lapislazuli nu apar la sarmații iazigi din Panonnia și nici în complexele mai târzii, în care se presupune că a fost surprinsă simbioza iazigo-roxolană ³⁷.

O chestiune care se cere a fi precizată în cercetările viitoare este aceea a stabilirii momentului pătrunderii sarmaților la Dunărea de Jos și, legat de aceasta, dacă există vreo legătură între evenimentele cauzate de înaintarea acestora și replierea puterii romane spre Oltenia ³⁸. Majoritatea specialiștilor acceptă ipoteza retragerii romanilor în vremea împăratului Hadrian pe linia Oltului și revenirea în vestul Munteniei pe timpul lui Septimius Severus, după alții în vremea lui Commodus, când este întărită linia transalutană ³⁹. A mai fost formulată și părerea potrivit căreia împăratul Hadrian, după părăsirea castrelor de la Drajna-Mălăiești-Tirgșor, și-ar fi retras trupele pe linia transalutană ⁴⁰. Oricum va fi rezolvată această discuție științifică, în stadiul actual al cercetărilor dispunem de date suficiente care ne ilustrează faptul că sarmații, în înaintarea lor spre vest, nu au depășit linia transalutană (fig. 1).

Analiza vestigiilor sarmate, coroborată cu observațiile care se desprind din cartarea antichităților acestei populații, ne determină să socotim că ramura alană a sarmaților a pătruns în Muntenia la scurtă vreme după întărirea liniei transalutane de către romani. Ipoteza noastră se sprijină pe următoarele date: a — realitățile arheologice de la răsărit de Carpați dovedesc că un contact între carpi și sarmați a avut loc de-abia după anii 170 — 180, odată cu mișcarea costobocilor ⁴¹; b — introducerea și folosirea oglinzilor cu tamga la răsărit și sud de Carpați de către sarmați și preluarea acestora de către carpi și dacii liberi de la sud de Carpați s-a petrecut la cumpăna dintre secolele al II-lea și al III-lea e.n. și aceasta

³⁵ Majoritatea specialiștilor cad de acord asupra locului de origine și căilor de pătrundere a mărgelilor din coral (India — Golful Persic).

³⁶ I. I. Grușina, *op. cit.*, p. 32 — 64 și pl. III — XVII. Vezi p. 129 — 143, unde asocierile între oglinzile cu tamga și miner lateral, cu mărgelile din lapislazuli și cu cerceii cu corpul din bară torsionată și plăcuțe în formă de sămânță de floarea soarelui este documentată în necropolele de la Belbek-Crimea.

³⁷ Nu cunoaștem în prezent mărgelile din lapislazuli în mediul iazig.

³⁸ Este vorba de momentul de după abandonarea castrelor din vest-nord-vestul Munteniei (Tirgșor, Mălăiești, Drajna).

³⁹ În legătură cu problematica limesului transalutan și bibliografia; vezi D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a IV-a, București, 1978, p. 256.

⁴⁰ Ioana Bogdan-Cătănciu, *In memoria Constantini Daicovicu*, Cluj, 1974, p. 55 — 58.

⁴¹ Examinarea riguroasă a materialului arheologic aparținând dacilor liberi de la est de Carpați, ca și acela din mormintele sarmatice de pe teritoriul Moldovei nu ne îngăduie să datăm mai timpuriu monumentele arheologice semnalate mai sus.

cu atit mai mult cu cit tipul de oglindă cu tamga, după cum s-a arătat, a luat naștere în Cuban — Crimeea în secolul al II-lea e.n. și a fost răspîndit larg de-abia în secolul al III-lea e.n.; c — folosirea frecventă a modei deformării artificiale a craniilor pe care au practicat-o cu predilecție sarmații-alani o avem documentată la est de linia transalutană; d — răspîndirea mărgelilor din lapislazuli, care au fost purtate și vehiculate mai ales de alani, nu este documentată la vest de linia transalutană.

Ținînd seama de cele semnalate socotim că sarmaților roxolani le-a fost atribuit eronat un rol preponderent în evenimentele care au avut loc la Dunărea de Jos ⁴².

Potrivit unui alt fel de izvoare documentare, amintim că prima oară un împărat roman capătă titulatura de *Sarmaticus* în anul 175. Este vorba de împăratul Marcus Aurelius, care se pare că dobîndește această titulatură grație pacificării iazigilor în părțile Panonniei. În anul 236, împăratului Maximinus ii este acordat același titlu, alături de *Dacicus*, ca urmare probabil a lichidării unei coaliții daco-sarmate. De la Filip Arabul înainte împărații romani poartă titlul de *Carpicus*, *Dacicus*, *Gothicus*, ultima titulatură i-a fost acordată pentru întia oară lui Claudius al II-lea. La Domitian reappare epitetul de *Sarmaticus*, alături de *Carpicus* ⁴³. Descoperiri recente făcute în zona de la curbura Carpaților, la Pietroasa-Buzău, ne sugerează că în domnia împăraților Caracalla — Elagabal, în regiunea amintită, a fost ridicată o fortăreață apărută de trupe aparținînd

⁴² Cu aproape patru decenii în urmă, Andreas Alföldi stăruia în comunicarea sa *Die Roxolanen in der Walachei* asupra prezenței și rolului roxolanilor în regiunea de la sud de Carpații munteni. Deși, învățatul amintit recunoștea că nu dispunea de „un punct de sprijin direct spre a ști la ce dată roxolanii au pătruns după iazigi în ținutul Dunării”, s-a străduit pe multiple căi să dovedească faptul că aceștia au ocupat destul de timpuriu regiunea dintre Carpații nordici și Dunăre. (*Bericht über der VI internationalen Kongress für Archäologie*, Berlin, 21 — 26 august 1940, p. 528 — 538.) În argumentarea tezelor sale, A. Alföldi a apelat și la textul din Iordanes pentru a demonstra vecinătatea roxolanilor cu iazigi. În sfîrșit, pentru a-și fundamenta teza istoricului de care aminteam s-a oprit și asupra momentului în care iazigi au cerut împăratului Marcus Aurelius privilegiul de a stabili legături nemijlocite cu roxolanii. Pentru a evita fixarea sediilor timpurii ale roxolanilor în ținuturile din stepele nord-pontice, A. Alföldi a folosit și argumente de altă natură, subliniind că puterea romană nu putea îngădui o legătură directă între iazigi și roxolani (Aquincum-Basarabia), întrucît Transilvania era stăpînită de romani. Pe această linie de gîndire, A. Alföldi conchidea că romanilor le convenea mai degrabă să-i escorteze pe sarmați, „pe traseul relativ scurt ce trecea prin Ollenia (cale) cu mult mai simplă” și scurtă după opinia învățatului amintit. Argumentarea lui Alföldi cuprindea pe alocuri sugestii și soluții la adresa cercetării arheologice românești, care potrivit părerii exprimate de autor avea să ajungă să separe cu timpul antichitățile „roxolane din materialul arheologic al epocii imperiale aflate în România”. Într-adevăr, așa cum remarcă acum un deceniu D.M. Pipidi, „nădejdea exprimată de A. Alföldi la al VI-lea Congres internațional de arheologie a fost împlinită”, iar cercetările recente infirmă cele susținute de învățatul maghiar (*Contribuții la istoria veche a României*, ed. a II-a, București, 1967, p. 307 — 308 și nota 69).

Intensificarea cercetărilor arheologice românești din perioada de după cel de-al doilea război mondial a contribuit la cercetarea armonioasă a întregului teritoriu al țării noastre, descoperindu-se monumente arheologice aparținînd tuturor perioadelor istorice. Pentru regiunea Munteniei și epoca la care se oprea A. Alföldi, astăzi avem documentate monumente geto-dacice, iar la începutul secolului al II-lea e.n. au fost construite castele de la Tirgșor, Mălăiești, Drajna. În sfîrșit, în secolele II — III e.n. teritoriul de la sud de Carpați cunoaște o locuire intensă a dacilor liberi, iar în unele zone la cumpăna dintre secolele II — III e.n. se infiltrează și sarmații.

⁴³ Bernhart Max, *Handbuch für Münzkunde der römischen Kaiserzeit* (Textband). Halle (Salle), 1926, p. 268 — 321.

legiunii a XI-a Claudia⁴⁴. Prezența efectivă a romanilor, sau controlul riguros exercitat de aceștia, în cursul secolelor II — III e.n. în Muntenia, pot fi judecate și prin prisma materialelor arheologice de factură romană, care au fost descoperite în așezările și necropolele dacilor liberi de la sud de Carpați, ca și în mormintele sarmatice din vremea respectivă⁴⁵. În schimb, în Moldova, în mediul carpic, ca și în cel sarmatic, materialele de factură romană apar în proporție mai redusă⁴⁶. Până nu de multă vreme prezența unor atari materiale le explicam prin apropierea și vecinătatea dacilor liberi de la sud de Carpați cu imperiul, în speță cu provincia romană Dacia. Se pare însă că cel puțin până în timpul domniei lui Filip Arabul teritoriul de la sud de Carpații munteni a fost sub directa stăpânire a imperiului. La jumătatea secolului al III-lea e.n., coaliția carpto-sarmată schimbă raportul de forțe la Dunărea de Jos. Este momentul în care carpicii își extind locuirea până la regiunea Buzăului (Gura Nișcovului — Izvoru Dulce) și atacă provincia Dacia⁴⁷.

În timpul domniei împăraților Gallienus — Aurelian majoritatea așezărilor și necropolelor dacilor liberi de la sud de Carpați încetează a exista⁴⁸. Dispare de asemenea și orizontul înmormintărilor sarmate⁴⁹. Tot acum, încep să pătrundă și să se instaleze timid, la Dunărea de Jos, purtătorii culturii Sintana-Cerneahov⁵⁰.

O altă problemă care se cere a fi rezolvată este aceea a raporturilor dintre sarmați și purtătorii culturii Sintana de Mureș — Cerneahov. După cum se știe, majoritatea specialiștilor îi admit pe sarmați ca o componentă etnică și culturală în cuprinsul culturii amintite⁵¹. Este însă greu de precizat care anume ramură a sarmaților a fost încorporată în noua cultură. Despre iazigi nu poate fi vorba, deoarece aceștia evoluează și se manifestă în Pannonia până la începutul secolului al V-lea e.n., când hunii le ocupă sediile. Alanii, care au pătruns dinspre Caucaz, prin peninsula Taman, au păstrat coasta și stepa de lângă țărmlul mării, ajungând până în părțile noastre. Urmînd calea descrisă, ei nu aveau cum să ajungă

⁴⁴ La Pietroasa, în complexul termal situat la cca 400 m est pe șoseaua Pietroasa-Sârînga au fost descoperite câteva cărămizi ștampilate purtînd indicativul *Leg XI Claudia ANT*. Epitetul de Antoniniana ne obligă să admitem că în zona Pietroasa-Sârînga a funcționat o fortificație romană în vremea împăraților Caracalla-Elagabal.

⁴⁵ Este vorba de prezența ceramicii provincial-romane din pastă zgrumțuroasă la care se adaugă ceramică fină de factură romană, obiecte de uz gospodăresc și podoabe.

⁴⁶ Cu excepția amforelor de import, în mediul carpic și printre antichitățile sarmate din Moldova, materialul arheologic de factură romană (obiecte de uz casnic și podoabe) este mai slab reprezentat față de vestigiile dacilor liberi de la sud de Carpați și de monumentele sarmatice din Muntenia.

⁴⁷ Pentru răspîndirea carpicii în regiunea din nord — nord-estul Munteniei, v. Magda Tzony, *Pontica*, 10, 1977, p. 345 — 348; idem, *Dacia, N.S.*, 21, 1978, p. 289 — 298; idem, *Carpica*, 10, 1978, p. 147 — 158; M. Constantinescu, *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 123 — 128.

⁴⁸ Cele mai tirzii monede descoperite în așezările dacilor liberi de la sud de Carpați datează din vremea împăraților Gallienus-Aurelian.

⁴⁹ Îngropările sarmatice din Muntenia încetează la mijlocul și în cea de-a doua jumătate a secolului al III-lea e.n.

⁵⁰ Gh. Diaconu, *Dacia, N. S.*, 21, 1977, p. 219.

⁵¹ G. B. Fedorov, *MIAMoscova*, 89, 1960; Gh. Diaconu, *Dacia, N. S.*, 10, 1966, p. 357 — 364.

în contact direct cu triburile din confederația goților. Ultimii coboară dinspre nord-nord-vest și la limita dintre silvo-stepă și stepă au putut realiza contactul doar cu roxolanii, care se infiltraseră în zonele amintite, venind dinspre Volga-Don⁵².

După părerea noastră, la identificarea ramurii sarmate care a fost încorporată în cultura Sîntana-Cerneahov ne ajută tocmai practicarea deformării artificiale a craniilor. După cum se știe, în cuprinsul necropolelor cerneahoviene au fost descoperite și cercetate mii de morminte de înhumatie. După cunoștințele noastre, pînă în momentul de față nu cunoaștem nici un mormînt cerneahovian cu craniul deformat⁵³. De asemenea, în mormintele purtătorilor culturii Sîntana-Cerneahov nu apar oglinzi cu tamga, mărgelile din lapislazuli și alte elemente care după părerea noastră sînt proprii alanilor (fig. 2). Pe de altă parte monumentele alanice se exclud în timp față de cele cerneahoviene (pentru a exemplifica ne referim la Tîrșoru Vechi, unde observăm că cele peste 30 de morminte sarmato-alane nu prezintă nici o legătură în timp sau de natură culturală cu mormintele cerneahoviene)⁵⁴. Așa după cum arătăm și cu alt prilej⁵⁵, concluzia noastră este că în momentul ocupării stepelor nord-pontice de către purtătorii culturii Sîntana-Cerneahov, o parte dintre sarmații-alani s-au repliat spre Crimeea și regiunea Cuban-Caucaz, unde sînt atestați pînă tîrziu, iar ramura timpurie a alanilor care pătrunsese în regiunile noastre a fost refractară față de noii veniți, trecînd mai ales în imperiu, unde ici, colo sînt documentate morminte cu craniile deformate, mărgelile din lapislazuli și oglinzi cu tamga⁵⁶.

Rezumînd cele expuse se cuvine a sublinia că sarmații s-au infiltrat la răsărit și sud de Carpați și au intrat în contact cu dacii liberi după anii 170 — 180, mai precis după mișcarea costobocilor.

În al doilea rînd trebuie remarcat că obiceiul deformării artificiale a craniilor, folosirea oglinzilor cu miner lateral și cu tamgale și a mărgelilor din lapislazuli sînt proprii mai ales alanilor care le-au vehiculat dinspre sediile lor situate inițial în regiunea Cuban-Crimeea.

⁵² Este vorba de acele triburi de sarmați care s-au dislocat din ținuturile de la Volga-Don și care, în înaintarea lor spre vest, au ocupat zona de silvostepă pînă la coborîrea goților. La finele secolului al IV-lea e.n. și începutul secolului al V-lea e.n. era încheiată și simbioza ostrogoto-alană. Este vorba de grupurile de alani tîrzii care sînt antrenate de huni.

⁵³ Atît în aria estică Cerneahov, cit și în cea vestică Sîntana de Mureș nu a fost descoperit pînă în prezent nici un mormînt cu craniul deformat artificial. Populațiile germanice vor prelua moda deformării artificiale a craniilor în contactul cu alanii și hunii, de unde o vor răspîndi și înspre centrul Europei. În aceleași împrejurări huno-alanii vor prelua unele obiceiuri de la ostrogoți, de pildă folosirea fibulelor perechi care caracterizează în cursul secolului al V-lea e.n. monumentele de tip huno-alano-ostrogotic. Pe de altă parte, alanii vor introduce moda folosirii oglinzilor cu buton sau apucătoare centrală, care au apărut în regiunea Cuban-Caucaz — nordul Mării de Azov.

⁵⁴ Gh. Diaconu, *Tîrșoru*.

⁵⁵ Idem, SCIV, 14, 1963, 2, p. 340 — 343.

⁵⁶ Morminte sarmatice, ca și elemente sarmatice în unele morminte din necropolele din Dobrogea sînt semnalate la Piatra Frecăței, Histria și Tomis. Cele mai ilustrative prin conținutul inventarului și a ritualului sînt cele de la Callatis; v. E. Birlădeanu-Zavatin, *Pontica*, 10, 1977, pl. 9.

ROXOLANEN ODER ALANEN IM UNTEREN DONAUGEBIET

ZUSAMMENFASSUNG

Ausgehend von der Mode der artifiziellen Schädeldeformation, von der Benützung der Spiegel mit „Tamga“ und der Blauspatperlen, versucht der Verfasser zu zeigen, daß die Einwanderung der Sarmaten in den Gebieten östlich und südlich der Karpathen, nach 170 — 180 — die Periode der Bewegung der Kostoboken — erfolgt ist. Nach der Meinung des Verfassers, wurden die oben erwähnten Elemente von den Alanen, die ursprünglich im Gebiet des Kubans und des Kaukasus lebten benützt und verbreitet. Zum Abschluß wird gezeigt, daß zwischen den Alanen und den Trägern der Sintana de Mureş-Tschernjachow-Kultur keine ethnische und kulturelle Beziehung festzustellen ist.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Verbreitungskarte der sarmatischen Denkmäler im unteren Donaugebiet. 1 Artifiizielle Schädeldeformation; 2 Spiegel in sarmatischen Gräbern; 3 Spiegel der freien Daker; 4 Blauspatperlen in sarmatischen Gräbern; 5 Blauspatperlen der freien Dakern; 6 Limes. *Verzeichnis der Fundorte*: 1. Mitoc. 2. Broscăuți. 3. Pogorăști. 4. Truşești. 5. Probota. 6. Holboca. 7. Dumitreştii Gălății. 8. Poiana Dulcești. 9. Butnărești. 10. Bărboasa-Gălănești. 11. Onțești. 12. Poienești. 13. Unțești. 14. Ghermănești. 15. Băcani. 16. Ciocani. 17. Epureni. 18. Tecuci. 19. Cioinagi-Balintești. 20. Pădureni. 21. Virteșcoiu. 22. Focșani. 23. Șendreni. 24. Galați („Dunărea“ Viertel). 25. Brăila. 26. Chișcani. 27. Gura Nișcovului (Cirlomănești). 28. Luciu. 29. Rușețu. 30. Largu. 31. Bucov. 32. Tîrșoru Vechi. 33. Dridu. 34. Bordușelu. 35. Pietroiu. 36. Călărași. 37. Măgura Jilavei. 38. Militari. 39. Străulești. 40. Căscioarele. 41. Oltenița („Iordoc“ — Viertel und „Puțu cu cărămizi“). 42. Oltenița („Ulmeni“ — Viertel und „Renie“). 43. Oinac. 44. Mătășaru. 45. Mărunței. 46. Piatra Frecăței. 47. *Histria* 48. Constanța. 49. Mangalia.

Abb. 2. Funde: Spiegel mit „Tamga“; Blauspatperlen; Gräber mit artifiziiell deformierten Schädeln.

